

Kuvailun laatusuositus 2023

Teksti: Katja Hyvärinen, Katri Riiheläinen, Marja-Liisa Seppälä ja Nina Hyvönen.
Suositus on laadittu yhteistyössä kuvailun kansallisten asiantuntijaryhmien kanssa.

Taitto ja kuvitus: Marko Oja

Kansalliskirjaston raportteja ja selvityksiä 1/2023

ISBN 978-951-51-8974-5

ISSN 2242-8119

Sisällys

- 2 Käsitteiden määrittelyt
- 5 Koulutuksen merkitys
- 7 Tiedonhaun näkökulma
- 8 Standardinäkökulma
- 10 Kestävän kehityksen näkökulma
- 12 Kuvailijan näkökulma

Käsitteiden määrittelyt

Kuvailu tarkoittaa aineistoa kuvaavien metatietojen tuottamista. Kirjastojen kuvailu kohdistuu pääasiassa julkaistuihin aineistoihin. Kirjastojen kuvailua ohjaavat kansainväliset käsitemallit, periaatteet ja säännöt on luotu nimenomaan julkaistun aineiston kuvailuun.

Kirjastojen metatietojen laatua voi määritellä Tilastokeskuksen **tietoaineistojen laatu-kriteeristön** avulla.

- Virheettömyys tarkoittaa metatietojen oikeellisuutta.
- Suositustenmukaisuus tarkoittaa metatietojen tuottamista kansainvälisten ja kansallisten standardien, sääntöjen, linjausten ja ohjeiden mukaisesti.
- Metatietojen kattavuus arvioidaan suhteessa sekä kansallisesti määriteltyihin kuvailutasoihin että kirjaston kokoelmaan. Kuvailutaso määrittää elementit, jotka ovat pakollisia kuvailtaessa ko. kuvailutasolla.
- Ajantasaisuus määrittyy metatietojen tuotantoajankohdan suhteesta aineiston julkaisuajankohtaan.
- Ymmärrettävyys tarkoittaa mm. metatiedoissa käytettävien käsitteiden avaamista ja sanastojen ilmaisemista.
- Metatietojen koneluetavuus edellyttää metatietojen muokkaamista koneen ymmärtämään muotoon, mm. tunnisteita käyttäen.
- Aineistojen käyttöoikeudet ja metatietojen alkuperä on ilmaistava laadukkaassa kuvailussa.

Mitä laatu ei ole:

- Kuvailu ei voi olla ylilaadukasta, sillä virheettömyys ja suositustenmukaisuus ohjaavat metatietojen sisältöä. Metatiedot siis joko ovat tai eivät ole näiden kriteerien mukaisia. Metatietojen kattavuuden eli määrän kuvailutapauskohtaisesti taas määrittää yhteisesti sovitut kuvailutasot ja kirjastojen niukat kuvailuresurssit. Laatu muodostuu riittävästä määrästä metatietoja.
- Kuvailussa ei pyritä tasalaatuun, sillä kuvailutapaukset ovat yksilöitä (eikä esim. nakkimakkaroitu), jotka kuvaillaan kullekin yksilölle soveltuvin ominaisuuksin ja tiedoin. Kirjastoissa joudutaan niukkojen kuvailuresurssien vuoksi painottumaan tiettyjen osakokoelmien, kuvailutapausten tai aineistotyyppien kuvailuun. Kuvailun laatu vaihtelee kirjastojen pitkässä historiassa.

Laadun eri variaatiot:

- Kuvailun laatuun vaikuttaa konteksti, jossa kuvailu tehdään ja johon se sijoitetaan.
- Linkitetyissä metatiedoissa kirjastot kantavat vastuun myös linkkien luotettavuudesta ja toimivuudesta.
- Manuaalisesti tuotettavien metatietojen kuvailutasojen lisäksi on määritettävä tasot muiden kuin kuvailuammattilaisten tuottamille, konversioilla muokatuille tai koneen tuottamille metatiedoille. Näissä metatiedoissa kattavuus ja muut laatu-kriteerit täyttävät manuaalisesti tuotettavia metatietoja heikommin.

Lisäpanostus kuvailukoulutukseen parantaa kuvailijoiden osaamista ja sitä kautta kuvailun laatua.

- Internetin ja erilaisten tietojärjestelmien kehitys asettaa jatkuvasti uusia osaamisen kehittämispaineita kirjasto- ja informaatioalan asiantuntijoille ja ammattilaisille.
- Suuri osa KAM-organisaatioiden tiedonhakujärjestelmistä käsittelee metatietoa, mutta metatiedon roolia välittäjänä asiakkaan, aineiston ja tietojärjestelmien välillä ei edelleenkään ymmärretä riittävästi.
- Kuvailutyö kirjastoissa on edelleen pitkälti ns. näkymätöntä työtä eikä sen merkitystä ymmärretä, saati suuremmin arvosteta.
- Suomessa yliopistojen tarjoamissa informaatiotutkimuksen opintosisällöissä korostuu tiedonhakuun ja tiedon tallennukseen yleisesti teoriatasolla liittyvä osaaminen, kun taas metatiedon ja metatietoa tuottavan käytännön kuvailutyön rooli näyttää häviävän pieneltä.
- Ammattikorkeakouluissa kuvailun perusteita opetetaan jonkin verran, mutta käytännön työssä tarvittava kuvailukoulutus ja jatkuvan oppimisen mahdollistaminen ovat pitkälti Kansalliskirjaston ja muiden kuvailusta kiinnostuneiden ja kuvailun tärkeäksi kokevien kirjastojen harteilla.
- Tällä hetkellä voidaankin sanoa, että työssä oppiminen on kuvailijoiden korkeakoulu.
- Kansalliskirjasto ei ole koulutusorganisaatio, eikä sillä ole virallista koulutustehtävää.

nykytila

tavoitetila

- Metatiedon ja kuvailutyön merkitys sekä luonne asiantuntijatyönä on tunnistettu ja tunnustettu koko kirjasto- ja informaatioalalla, alan koulutusorganisaatiot mukaan luettuna.
- Jokainen korkeakoulusta kirjasto- ja informaatioalalle valmistunut ymmärtää metatiedon ja kuvailun perusteet ja osa valmistuneista haluaa jatkossa työskennellä kuvailutyön parissa.
- Kuvailijoiden jatkuva oppiminen mahdollistetaan alan oppilaitosten ja korkeakoulujen sekä Kansalliskirjaston ja muiden kirjastojen yhteistyönä.

Laadukkaalla ja oikein tuotetulla metatiedolla varmistetaan tiedonhaun onnistuminen.

- Tiedonhaussa asiakasnäkökulma tiivistyy: mitä ei tallenneta, sitä ei voi löytää.
- Metatietoja tuotetaan sekä ihmis- että konelähtöisesti.
- Siirtymä rakenteistettuun, linkitettyyn metatietoon on vielä kesken ja MARC 21-formaatilla on rajoitteensa myös tiedonhaun näkökulmasta katsottuna.
- Tiedonhakijan tarpeet ja kiinnostuksen kohteet muuttuvat ajassa.
- Kaikki kirjastojärjestelmät eivät tue asiakasnäyttöjä tiedonhaussa tai asiakasnäyttöihin ei voi indeksoida haluttuja hakuelementtejä => asiakasnäytöt eivät kirjastojärjestelmien kesken ole ”samanarvoisia”.

nykytila

tavoitela

- Jotta tiedonhakua voidaan kehittää, metatietoa pitää olla riittävästi tai mielellään vielä enemmän ja sen sisällöt täytyy tuntea.
- Metatiedon tuottaminen vaatii asiantuntijatyötä ja riittävästi henkilöresursseja, sillä ihmistä ei voida korvata koneella.
- Automaattisesti tuotetun metatiedon määrää pyritään lisäämään vähitellen.
- Hyvin toimivat ja tehokkaat tiedonhakujärjestelmät syntyvät mm. palvelumuo-
toilun keinoja hyödyntäen, tiedonhakijan ja kuvailijan tarpeita herkillä korvalla
kuunnellen.
- Tekoälypohjaiset ratkaisut mahdollistavat jatkossa kehittyneempien tiedonhaun
suosittelevien järjestelmien kehittämisen.
- Metatietojen haettavuuteen ja näyttämiseen asiakasliittymissä voidaan vaikuttaa
myös kuvailusta käsin.
- Linkitetty data teostasoiheen tehostaa tiedonhakua ja poistaa pitkällä tähtäimellä
nykyisen tuplaongelman.
- Kuvailijalla on ymmärrys siitä, miten metatiedot saadaan järjestelmiin ja miten
ne näkyvät järjestelmissä: kuvailijalla on vastuu metatietojen laadusta asiakkaan
näkyvään saakka.
- Yhteisten kuvailusääntöjen ja -formaatin avulla varmistetaan tiedon yhteismital-
linen tallentaminen ja käyttökelpoisuus myös tulevaisuudessa, jolloin järjestelmi-
en kehittyminen mahdollistaa tiedon monipuolisen näkyvyyden ja haettavuuden
jatkossa.
- Järjestelmien kehittyminen mahdollistaa myös asiakasnäyttöjen osalta monipuoli-
semman tiedon näkymisen ja korostaa esim. hallinnollisen metadatan merkitystä
ja proveniensiä.

Ihmis- ja konekuvailijat noudattavat metatietojen tuotannossa kansainvälisiä kuvailustandardeja semanttisen yhteentoimivuuden ja monipuolisten tiedonhakumahdollisuuksien varmistamiseksi.

- Tiedonhaku on kansainvälistä. Metatiedon on oltava mahdollisimman yhtenäistä kansainvälisesti.
- Metatiedon yhtenäisyys varmistetaan noudattamalla kansainvälisiä standardeja.
- Kansainväliset standardit tai standardien kaltaiset ohjeistukset ja välineet ohjaavat metatietojen sisältöä (esim. kuvailusäännöt ja käsittemallit), metatietojen tallentamista tietojärjestelmään (esim. formaatit ja tietomallit), kuvailukohteiden identifiointia (esim. tunnistestandardit) ja kuvailuun merkittävien yksittäisten tietojen muotoa (esim. kieli- ja maakoodien standardit).
- Standardien käyttöä tarkentavat kansalliset linjaukset (esim. kuvailutasoista) ja sovellusohjeet.
- Kansainväliset standardit voivat olla osittain ristiriidassa toistensa kanssa.
- Kuvailijat eivät tunne riittävästi kuvailua ohjaavia kansainvälisiä standardeja. Eri standardien rooleja ja vaikutusta kuvailuun ei tiedosteta.

nykytila

tavoitetila

- Kansainväliset standardit integroidaan osaksi kuvailijoiden käyttämiä välineitä, mm. kuvailijan käyttöliittymään, jolloin kuvailijan ei tarvitse etsiä ohjeita eri paikoista. Kuvailuvälineet eivät salli standardien vastaisten metatietojen tallentamista.
- Tietojärjestelmäratkaisut eivät estä kansainvälisten standardien noudattamista.
- Ristiriitaiset standardit priorisoidaan sisältölähtöisesti. Metatietojen sisältö palvellee tiedonhakua eikä sitä muokata tietojärjestelmän tarpeisiin.
- Standardien käyttöä neuvovat kansalliset palvelut integroidaan osaksi kuvailijan työprosessia siten, että palveluketju on aukoton. Asiantuntijapalveluille annetaan riittävät resurssit sekä neuvontaan että koulutukseen.
- Kansalliset linjaukset ja ratkaisut eivät ole ristiriidassa kansainvälisten standardien kanssa vaan täydentävät niitä.

Aineisto kuvaillaan vain kerran yhteiseen metatietovarantoon. Metadataa on mahdollista rikastaa kuvailusääntöjen, formaatin ja sovittujen käytänteiden mukaisesti.

- Yhteistuotantoympäristöissä haasteena eri kirjastojen kuvailunäkökulmien ”sietäminen”.

nykytila

tavoitetila

- Lisätään tunnisteiden, (auktorisoitujen) sanastoja ja kuvailujen, RDA-termien, Metatietosanaston jne. käyttöä, jotta mahdollistetaan metadatan siirto- ja vaihtokelpoisuus niin kansainvälisesti kuin kansallisesti.
- Jo tallennetun tiedon ”kunnioittaminen”.
- Tehokkuutta lisäävät tietokantojen korjauskonversiot ja takautuvat konversiot.
- Metatiedot siirtyvät järjestelmästä toiseen mahdollisimman häviöttömästi.
- Metatietojen pitkäaikaissäilytys varmistettava, ja metatietojen ytimen pitäisi kestää aikaa.

Kuvailijan rooli muuttuu tiedon tallentajasta metatiedon kontrolloijaksi. Aineisto kuvaillaan laadukkaasti hyödyntämällä pysyviä tunnisteita ja linkitettyä metatietoa.

- Järjestelmän kehittäjien näkökulmasta looginen tietomalli ja kokonaisuus ei välttämättä ole sitä asiakkaan (kuvailijan/tiedonhakijan) kannalta.
- Kuvailija tallentaa manuaalisin keinoin yhä enemmän metatietoa tulevaisuuden tuotantoympäristöä varten.

nykytila

tavoitetila

- Linkitetty data muuttaa kuvailuprosessin painopistettä tiedon tallennuksesta tiedon yhdistelyyn. Kuvailija hyödyntää metatietoa kehystäviä palveluita ja luo oikeellisia linkityksiä.
- Metatieto kontekstualisoituu kansallisten ja kansainvälisen linkitysten avulla. Kontekstualisoitu metatieto antaa mahdollisuuksia erilaisiin tiedonhakupolkuihin.
- Kaikki kuvailijan työssään käyttämät lähteet ja työvälineet ovat integroitavissa kuvailijan työpintaan.
- Yhä laadukkaampi metatieto tukee automatisoinnin kehittymistä.
- Koneavusteista laaduntarkailua hyödynnetään monipuolisemmin osana kuvailuprosessia.
- Automaation kehitys rakentuu kuvailun tarpeiden ympärille. Kone ei syrjäytä kuvailijaa, vaan vapauttaa kuvailijan asiantuntemusta metatiedon hallintaan.
- Tietomalli mahdollistaa metatietojen tallentamisen kuvailtavan aineiston ja kirjastoalan kansainvälisten standardien mukaisesti. Tietomalli myös määrittää järjestelmäympäristön kehitystä, ei toisinpäin.

